

İLKEĖ HUKUK *

A.R. Radcliffe - Brown
(Çeviren: Mehmet Tevfik Özcan)

Hukuk tarihçilerinin birçoğı, analitik okulla karşıtlık içinde, hukuk terimini toplumsal denetim süreçlerinin tümünü olmasa da, çoğunu içine dahil etmek suretiyle kullanmışlardır. terim, gerçi genellikle, siyasal olarak örgütlü toplumun sistematik zor uygulaması yoluyla toplumsal denetim'e (Pound) hasredilir. Bu makale içinde sosyolojik analiz ve sınıflama için daha alışılmış olan sınırlı uygulama kabul olunacaktır; bu sebepten, hukukun alanı örgütlü hukuksal yaptırımların alanıyla aynı sınırlar içinde düşünülecektir. Hukuksal yaptırımların bulunmadığı toplumlarda bireye baskıda bulunan yükümlölükler, hukuka değil, fakat gelenek ve konvansiyona ait konular olarak düşünülecektir; bu anlamda, bazı basit toplumlar yaptırımlarla desteklenen geleneklere sahip olmakla birlikte, hukuktan yoksundur.

* Orijinal başlığı "Primitive Law" olan makale, ilk kez *Encyclopedia of the Social Sciences*, Vol. IX, New-York, Macmillan Co., 1933, pp. 202-6'da yayınlanmıştır. Çeviriye esas alınan metin, yazarın makalelerinin toplandığı *Structure and Function in Primitive Society*, ed.by.E.E. Evans-Pritchard and Fred Eggan, New-York, The Free Press, 1965, pp. 212-9'dan alınmıştır. (Çn.)

Kafa karışıklığı, ceza hukuku ile medeni (özel-Çn.) hukuk arasındaki çağdaş ayrımı yazısız (ilkel-Çn.) toplumlara uygulamaya girişimlerinin sonucudur; bundan, yukarıdaki ayırım yerine kamusal zararlar (public delicts) ve özel zararların (private delicts) hukukları arasındaki ayrımla kaçınılabılır. Her bir toplumda kamusal zarar durumundaki bir eylem, eğer gerçekleşirse, normalde bütün topluluk veya toplumsal otoritenin temsilcileri aracılığıyla örgütlü ve düzenli bir usulü (procedure) davet eder; bu topluluk içindeki belli şahsın üzerinde sorumluluğun ve sorumlu şahsa topluluk veya temsilcileriyle belli zorlama (hurt) veya cezanın tesbit edilmesiyle sonuçlanır. Cezai yaptırım denilebilecek bu usul, en temel şeklinde, belli güçlü ve belirgin ahlak duygusunu ihlal eden ve bu nedenle toplumsal dysporia (a.b.ç., sağlığını kaybetmek veya hastalık - Çn.) durumunu ortaya çıkaran üyesine karşı topluluğun bir tepki göstermesidir. Tepkinin yakın şekilde gerçekleşen işlevi, ahlaksal infiale ait kollektif duyguyu ifade etmesi ve bu yolla toplumsal euphoria'yı (a.b.ç., sağlık durumu) yeniden kurmasıdır. Bunun sonul fonksiyonu, topluluğı oluşturu-

ran bireylerdeki ilgili sorunda varlığı gerekli ahlak duygusunun genişlik derecesini sürdürmektir.

Yazısız (ilkel-Çn.) toplumlar içindeki cezai yaptırımlara ilişkin olarak nispeten küçük ve belirgin bilgiye ulaşılabilir. Daha basit toplumlarda eylemler arasında kamusal zarar olarak kabul edilenler; en- sest, yani kendileriyle bu tip ilişkilerin yasak olduğu kişilerle evlilik veya cinsel birliktelik; topluluk içinde bir kişinin diğerine karşı yaptığı büyücülük veya kara büyü; kabile geleneklerini sürekli şekilde ihlal ve dinsel inançlara değişik şekillerdeki hümsizliktir. Birçok yazısız toplumda cezai yaptırım, yalnızca olmasa da, ilke olarak, toplulukça kutsal sayılan gelenekleri ihlal etmiş olan eylemlere uygulanır; bu yüzden, belirtilen yaptırımın kendisi, hemen hemen, kuttörenselle yaptırımın özel bir türü olarak kabul olunabilir. Kuttörenselle yaptırımlar, belli eylemler veya olayların birey veya grubu kuttörenselle olarak kirli veya temizliğini yitirmiş durumuna getirdiği inancından çıkarsanır; böylece, kirliliği sona erdirmesi için bazı özel eylemlere ihtiyaç duyulur. Cezai yaptırımın birçok örneğinde, eylem, muhtemelen ensestte olduğu gibi, bütün topluluğu kirlüten fiil olarak ele alınabilir ve cezalandırma, ki bu suçlunun öldürülmesi anlamına gelebilir, topluluğun temizlenmesi anlamlarını içerir. En basit tipinde bile siyasal veya yürütmeye ilişkin otoritenin kurulması üzerinde, bu otoritenin emirlerine riayetsizlik cezai yaptırımlara uyruk olabilir ve kamusal zarar olarak kabul olunabilir;

dahası, kurulu otoriteye veya bu otoriteyi elinde tutanlara karşı dolaysız saldırılar cezai yaptırımlara uyruk tutulabilir. Bu nedenle, toplumsal otorite şeflerde toplandığında, sıradan kişiye yönelik olduğunda özel zarar sayılabilecek ihlal, şeflere yoneldiğinde kamusal bir zarar olarak değerlendirilebilir.

Özel zararlara ait hukuk usulünde, kabul edilmiş (tanınmış-Çn.) haklarına saldırı yolula bir miktar haksızlığa, kayba veya zarara maruz bırakılan kişi veya kişi grubu kurulu yargısal otoriteye başvurur, topluluk içinde diğer bir kişi veya kişi grubunun sorumlu olduğunu ifade eder; ve kurallar, karşı tarafın iddiada bulunana tatmin etmesidir; bu tür bir tatmin, sıklıkla, bir tazminatın veya zararın karşılığının ödemesi şeklini alır. Özel bir zarar, bu yüzden, bir iadevi (restitutive) yaptırım olarak ifade olunabilen şekle tabi bir eylemdir. yazısız (ilkel-Çn.) toplumlardaki özel zararlar hukuku, çağımızın medeni (özel-Çn.) hukukuna tekabül eder. Gerçi, belli önemli farklılıklar mevcuttur. Genellikle, çağdaş hukukta basitçe medeni hukuk altında toplanan fiiller zarara yol açarlar fakat lanetlemeye uyruk tutulmazlar. Sonuç olarak, gerçi medeni yaptırım zarar verenin yol açtığı kaybın sonucu zararların ödemişini ifade eder, [ancak] özel surette cezai mahiyette değildir. Bununla birlikte, çağdaş medeni hukukta bile, yargıç özel durumlarda 'cezai zararlara' hükmedebilir; bu münasebetle açıklanan görüş (hüküm-Çn.), ika olunan zararın belirlenme şekliyle, haklı olarak lanetlen-

meye (reprobation) ve bu yüzden cezalandırılmaya uygun olduğudur. Modern hukukta, bir eylem ahlak-sallığa yönelik bir saldırı olduğu ve aynı zamanda zarara yol açtığına, hem ceza hukukuna, hem de medeni hukuka göre yargılanabilir hale gelir. Adam öldürme veya hırsızlığa yönelik cezalandırmadaki kararlılık, eyleme maruz bırakılana tazminat verilmesi ilkesi üzerinde olmaktan ziyade, topluluğa karşı işlenen bir saldırı olduğu cephesi üzerindeki ısrardır.

Yazısız toplumlarda özel zararlar, en büyük bölümüyle, adam öldürme, yaralama, hırsızlık, zina, borçları ödemedeki riayetsizliktir ve bunlar, birincil şekilde, toplumun belli üyelerine yönelik bir zararı meydana çıkaran şekilde düşünülürken, anti sosyal eylemler olarak moral lanetlenmeye de uyruktur. Yaptırım, sıklıkla, zarara uğrayan şahsı tatmin eder ve sorumlu kişi üzerinde ceza tatbik ederken, hem iadevi hem de bastırıcıdır; örneğin, bazı Afrika kabilelerinde hırsızın çaldığının değerini iki katıyla zarara uğrayanı tatmin etmesi aranır. Elemanter formu içinde özel zararlar hukuku, topluluk içindeki çatışmalardan kaynaklanan toplumsal *dysphoridan* (a.b.ç.-Çn.) kaçınma veya *dysporis*'yi (a.b.ç.-Çn.) çözüme kavuşturma yolundaki bir usuldür. Aynı topluluk içinde bir kişi veya grubun diğer bir kişi veya gruba yönelik saldırısı, mağdurda bir zarara uğradığı duygusunu ekleyerek, toplumsal yaşamda sadece zarar gören veya görünlere yoneltlen tatminle sona eren bir rahatsızlığa kaynaklık

eder. Bu nedenle, Afrika'daki bir yerli hukukunda yargıç, çözüm tarzı ile bütün ilgili taraflar tatmin olunmadıkça, davayı gerektiği şekilde çözümlemiş kabul edilmez.

Kamusal ve özel zararlar arasındaki ayrım, hukukun tek bir kökene sahip olmadığı olgusunu gözler önüne serer. Topluluk üyesince topluluğun ahlak duygusuna saldıran bir eylemin işlenmesi, şu üç yaptırıma uyruk olabilir; genel veya yayılmış moral yaptırım, bu sorumlu şahsı akranlarının lanetlemesine maruz bırakır; kuttörenselle yaptırım, bu sorumlu kişide kendisini ve onunla ilişkide bulunana tehlikeye atan bir kuttörenselle kirliliği ortaya çıkarır - bu durumda gelenek, kişiye törenselle arınma veya kefarete katlanma gereğini yükleyebilir veya günahının sonucu olarak kişinin hasta düşeceği veya öleceğine inanılabilir; cezai yaptırım, bununla, topluluk kurulu yargısal otoriteleri olarak davranan belli kişiler aracılığıyla, sorumlu kişiye ceza tatbik eder, ki bu ceza, ya fiil tarafından harekete geçirilen moral lanetlenmeye ilişkin kollektif bir ifade, ya sorumlu kişi üzerine eylemden gelen bir kefareti yüklemekle sonuçlanan kuttörenselle kirlenmenin kaldırılışı, ya da her ikisi anlamlarına gelebilir.

Diğer taraftan, bir kişi veya kişiler grubunun haklarına tecavüze vücut veren bir eylem, zarar gören yönünden zararı veren kişi veya gruba yönelik karşılık verme hareketine yol açabilir. Bu tür karşılık verme fiilleri ortaya çıktığında, gelenek tarafından haklı sayılarak tanınır ve bunlar geleneğe dayalı usul

düzenine tabidir; karşılığa dayanan yaptırımların değişik şekillerinin yaygınlığı ifade edilebilir. Yazısız toplumlarda, savaş davranışları (çatışmaya dayalı ilişkiler-Çn.) genellikle bu türden yaptırıma sahiptir; Avusturalya *hord'ları* (ab.ç.-Çn.) arasında olduğu gibi, bazı topluluklarda savaşı sürdürmek, normalde, bir grubun gördüğü zarar nedeniyle sorumlu tuttuğu başka gruba yüklediği karşılık fiilidir ve bu usulün kendisi, çağdaş ulusların uluslararası hukukuna eşdeğer şekilde toplumca tanınmış geleneklerin bütünü tarafından düzenlenir.

Örgütlü ve düzenli öç alma (vengeance) kurumu, karşılık verme yaptırımının diğer bir örneğidir. Kasıtlı veya kasıtsız (accidental) şekilde olsun, bir kişinin öldürülmesi, kişinin klanına yönelik bir zarara vücut verir, yerel topluluk veya hısımların bu nedene dayanan tatmini ister. Haklı olarak, zarar gören grubun öç alma arayışı içinde olduğu düşünülür ve ölüm olayının öcünü almak, sıklıkla, grubun üyeleri üzerinde bir yükümlülük olur. Karşılık eylemi gelenekçe düzenlenir; *lex talionis* (kan gütme hakkı-Çn.) verilen zararın çekilen zarara eşdeğer olmasını gerektirir ve kollektif dayanışma ilkesi öç alanın öldürmeyi eylemsel olarak işleyenden, örneğin kardeşi veya bazı örneklerde klanından bir üye gibi başka bir kişiyi öldürmesine izin verir. Müessesenin bütünüyle örgütlü olduğu koşullarda gelenek, birinci ölüm için içlerinden birinin ölümünü adil eylem olarak kabul etmesini ve daha fazla karşılık vermemesini grubun sorum-

luluğu saymayı gerektirir. Karşılığa dayanan (retaliatory) yaptırımlar, bir kişinin diğerince yaralanması ilişkisinde de göze çarpabilir; örneğin, belli durumlarda tanınan, bir kişinin diğerine düello karşılaşması için meydan okuması hakkı böyledir. Avustralya kabilelerinde, yaşlıların kabulüyle, diğer bir kişinin verdiği zarara maruz kalan kişiye, mızrak veya bumerangını [zararı verene] fırlatarak veya kalçası gibi hayati olmayan vücut nahiyesini mızrakalyarak tatmine ulaşma hakkı verilebilir. Karşılık vermeye ilişkin yaptırımın bütün örneklerinde, zarara uğrayan kişi veya grubun kızgınlığını ifade edilebildiği olay nedeniyle tatmini için geleneğe dayalı bir usul (procedure) bulunur. Bunun etkili şekilde işlediği yerde sonuç, saldırı nedeniyle kefareti ödemek ve zarar gören kişi veya grup sınırlarında zarar veya kızgınlığı ortadan kaldırmaktır. Birçok toplumda karşılık vermenin yerini az veya çok tazminatlar sistemi alır; diğer kişileri zarara uğratan kişi veya gruplar, belli [iktisadi] değerleri onlara teslim ederek tatmine ulaştırır. Tazminat yoluyla tatmine ulaşma usulü, henüz dar anlamda hukuk sistemleri gelişmemiş yazısız toplumlarda yaygındır.

Kuzey California'da siyasal örgütlenmeden yoksun şekilde küçük köylerde oturarak besin toplayıcılığı ve avcılık yaparak yaşayan yurok'larda topluluğa yönelik saldırıları çözümlemek için düzenli bir usul ve bu suretle kamusal zararlara ilişkin hukuk mevcut değildir. Bir kişinin diğerine zarar verme eylemleri

ve tecavüzleri gelenekçe düzenlenen tazminatlara uyruktur; her bir hak (privilege) veya mülkiyetin gasbı tam olarak eşitlenerek tazmin edilmek gerekir; bir bireyin öldürülmesinde tazminat veya kan parası (blood money) yakın hısmına ödenmelidir. Çatışma (feud) veya savaş sonrasında her bir tarafın karşı tarafı öldürülmüş kişiler için ödemede bulunması gerekir. Sadece fiil ve zararın miktarı göz önünde tutulur; kasıt, zarar verme niyeti, dikkatsizlik veya fiilin rastlantı sonucu olması sorunu yoktur. Bir an zarar için tazminat kabul edildiğinde, artık zarar görenin daha ileri bir öfkeye sığınması yakışık almaz. Tazminatların ödenmesi, bir yargısal otoriteye başvuruyla değil, ilgili taraflar arasındaki müzakere ile düzenlenir; dar anlamda özel zararlar hukuku mevcut değildir. Filipinler'de Kuzey Luzon'da teraslanmış yamaçlarda pirinç tarımı yapan, siyasal organizasyona ve klanlar sistemine sahip olmayan Ifugao'lar arasında 'kamu oyununun kınaması anlamında bir cezalandırma dışta bırakılırsa, toplum ihâlleri kendi kendine cezalandırmaz'; yani bu, kamusal zararlara ilişkin hukukun, eylemsel ceza yaptırımlarının mevcut bulunmamasıdır. Bu nedenle, hısmına karşı büyü uygulayan, kendi hısmı tarafından öldürülür; diğer taratan, erkek ve kız kardaş arasındaki ensest, anababa veya kardeş katli olaylarının cezasız kalması eğiliminden söz edilir. Bununla birlikte, muhtemelen, belirlenen eylemlere karşı güçlü ve etkili kuttörenselle yapımlar vardır. Bir kişi tarafından diğerine ika olu-

nan saldırı veya diğerinin haklarını ihlâl, iki tarafın baba ve ana yanından üç veya dördüncü dereceye kadar hısımlarını içine alan hısımlar grupları arasındaki çatışma durumudur. Saldırganı veya bazen hısımlardan birini öldürerek karşılık vermek, adam öldürme, kara büyü ve zina fiillerinde *in flagrante* (suçüstü-Çn.) yakalanma, zarara uğrayanın talep ettiği tazminatı ödemeyi reddetme, ve ödeme gücü olduğu halde borcunu ödememekte istekli ve ısrarlı olma durumlarında (cases) tatmine ulaşmanın kurallara uygun (regular) yöntemidir. Diğer durumlarda tatmin, tazminatların ödenmesiyle sağlanır. Tarafların iddialarının ortaya getirilmesi öncesinde yargısal otoriteler mevcut değildir; müzakereler, karşı karşıya gelmiş tarafların hısımlarına dahil bulunmayan arabulucu (go-between) tarafından yürütülür. belli kişiler, kendileri için, başarılı arabulucu durumunu yenilemeyi becerebilirler; fakat, bu kişiler otoriteye ve herhangisi bir şekilde bütün olarak topluluğun temsilciliği[sıfatına] sahip değildirler. Müzakere süresince iki taraf törenselle bir düşmanlık veya karşıtlık içindedir ve çözüme ulaşıldığında, bir barışma töreni içinde bir araya gelirler. Gelenekçe tanınmış bir hesap skalası vardır ve belli durumlarda grupça alınan veya ödemeye dahil edilenler sosyal sınıfa göre servet sahibi, orta sınıf veya yoksul değişiklik gösterir. Ifugao, bu nedenle, gerçi yargısal otoritenin bulunmayışı nedeniyle terimin dar anlamıyla bir hukuk sistemi oluşturmakla birlikte, örgütlenmiş bir ada-

let sistemine sahiptir.

Önemli bir adım, delilleri takdir eden, sorumluluğa karar veren ve zararı saptayan [toplumca] tanınmış hakemler ve yargıçların bulunduğu koşullarda bir hukuk sisteminin şekillenmesine yönelik olarak atılır; bu noktada sadece, yargıçlarca verilen yargıları iktidarıyla destekleyecek otorite mevcut değildir. Bazı toplumlarda özel zararlarla ilgilenen bir hukuk sisteminin bu yolla gelişip büyümesi makul şekilde tartışıldı; uyuşmazlıklar, önce, geleneği ifade eden ve kendilerinden önceki olaya uygulayan hakemlere (arbitrators) getirilir; bu tür hakem mahkemeleri daimi yargı makamları olarak inşa olunur; ve sonuç olarak, yargıları desteklemek için, toplum içinde belirli bir usul geliştirilir.

Betimlenene benzer bir gelişme, Doğu Afrika'da Mount Kenya'nın güney ve güney-doğu bölümünde dağınık ev topluluklarında, sığır, koyun ve keçi besleyerek ve elle işlenen arazilerde hububat yetiştirerek yaşayan Bantu halklarından A-Kamba, A-Kikiyu ve A-Threak'ların uygulamalarıyla gözler önüne serilir. Bunlar şeflerden yoksundur ve iyi tanımlanmış yaş derecelerine bölünmüştür; bu derecelerden biri din adamlığına ve yargılamaya ilişkin işlevleri uygulayan yaşlılardan oluşur. Eğer bir uyuşmazlık varsa; bunun içinde bir kişi diğeri tarafından zarara uğratıldığına inanırsa, taraflar içerisinde yaşadıkları bölge veya bölgelerden belli miktarda yaşlıya başvururlar; bu davayı (case) dinleyen mahkemeyi oluşturur. Mahkeme, birincil olarak hakem mahke-

mesidir ve çözümlenecek uyuşmazlığın dayandırılacağı gelenek kurallarına istinaden karar veren şeklinde davranır; bu mahkeme, genellikle, yargısını desteklemek üzere kaybeden tarafa yönelik bir adım atmaz, fakat bu görevi davada haklı çıkan tarafa (claimant) terk eder. Ciddi durumlarda, ancak bir ihlal bütün topluluğu ilgilendirdiğinde veya saldırganın davranışını itiyat haline getirmiş ve tehlikeli olduğu düşünüldüğünde, bu yüzden de, kamunun öfkesi konuyu kamusal ilgi alanına dönüştürdüğünde, yaşlılar yargılarını desteklemek üzere otorite uygulayabilirler. Alışılmış usul, yaşlıların kuttörenselle iktidarlarına dayanır; onlar yargıya itaati kabul etmeyen kişiye doğaüstü cezalandırmayı kaçınılması olanaksız şekilde getirmesi nedeniyle korukulan *curse*'u (a.b.ç., kişinin belaya uğramasını dilemek) ilan edebilirler. Bir klanın mensubunun başka kandan kişi tarafından öldürülmesi, kasdi veya kasıtsız olsun, yaşlılar konseyince özel zarar olarak ele alınır ve katilin, hısımlarıyla birlikte mağdurun hısımlarına tazminat ödemesi suretiyle çözüme kavuşturulur. Yaşlılar, *kingolle* (a.b.ç.-Çn.) veya *mwinge* (a.b.ç., Çn.) diye bilinen usulle kamusal zararları çözümlemede sınırlı bir iktidara da sahiptirler. Eğer, bir kişi büyücülük yapmakla suçlanırsa veya itiyadi bir saldırgan, bu nedenle de kamu için tehlikeli sayılırsa, yaşlılar ölüm cezası tayin edebilir yahut suçlunun yerleşim yerini (homestead) yok ederek kendisini bölgeden sürebilirler. Bu hareket tarzı tercih olunmadan

önce, daha uzak bölgelerin yaşlıları görüş alış veriş için çağrılmak ve suçlunun yakın hısımlarının rızası elde edilmek gerekir.

Ashanti'ler'tanrılara nefret uyandıran şeyler' anlamına gelen bir yerli deyişle tasrih edilmiş, oldukça örgütlü kamusal zararlar hukukuyla A-Kamba'nın tam olarak karşıtı bir sistemi meydana getirirler. Bunlar, 'adam öldürme, intihar, soy veya evlilik aracılığıyla oluşmuş belli hısımlarla (belli kan hısımları ve sıhri hısımlarla-Çn.) ensest türünden ilişkiler de dahil olmak üzere belli cinsel suçlar (offences), belli tiplerdeki suistimaller, müessir fiiller (assaults), hırsızlık, şef üzerine *curse*, hainlik, korkaklık, büyücülük (kara büyü yapmak-Çn.), kabilenin tanıdığı tabuları ihlal ve bir yeminle doğmuş ve nitelendirilmiş şekildeki merkezi otoritenin emrini ihlal fiillerini çine alır. Ashanti hukuk telakkisi, bütün bu eylemlerin topluluğun iyi yaşamının üzerine kurulduğu, kutsal veya doğaüstü güçlere saldırı olduğu ve bu ihlallerin kefa'eti suçlunun cezalandırılmasıyla çekilmedikçe, bütün kabilenin acı çekeceği düşüncesidir. Yargısal işlevler, yargılama yapılmadan önce mevcut olan kral veya şefe (kutsal taburede oturana) aittir. Suçlar içinde daha ciddi olan saldırılar için ceza, başın kesilmesi olmakla birlikte, suçlunun hısımlarıyla birlikte 'başını satın alması' mümkündür; bu suçlunun yaşamını kurtarmasına yarayan paraya çevrelmiş iş cezanın ödenmesidir. Şeflerle ait mahkemeler özel zararlarla kendiliğinden (re'sen-Çn.) meşgul olmazlar; bun-

lar, 'evsel birliğin meseleleri' (household cases) olarak adlandırılır ve hısım gruplarının başkanlarının otoriteleriyle veya aralarındaki müzakerelerle çözümlenir. Özel bir zarara ilişkin çekişme, dolaylı olarak, eğer taraflardan biri verdiği sözü yeminle desteklemişse, önce şefe getirilebilir; böylece, yemin uyuşmazlığı kamuyu ilgilendiren bir soruna dönüştürür.

A-Kamba yaşlıları esas olarak özel zararlarla ve Ashanti şefleri kamusal zararlarla ilgili olurken, Afrika ve başka bölgelerde, merkezi otoritelerin-şeflerin veya kral ve temsilcilerinin- hukukun her iki türünü ellerinde tuttuğu kabile ve uluslar vardır; bunlar, daima, usullerine (procedure) değinilerek ayırd edilebilir. Özel zararlara ilişkin hukukta kişiler ve kişi grupları arasındaki çekişme önce çözüm (settlement) için yargılama makamına getirilir; kamusal zararlar hukukunda merkezi otoritenin kendisi ve bizzat kendi inisiyatifi ihlalde bulunana yönelik davayı başlatır. Çağdaş ceza hukuku ve medeni (özel-Çn.) hukuk, kamusal zararlar ve özel zararlar hukuklarının her birinden, ayrı ayrı dolaysız şekilde çıkarılır; fakat, bugün, adam öldürme ve hırsızlık gibi, karakteristik şekilde kamusal zarar sayılanlar, yazısız toplumların birçoğunda özel zararlar olarak ele alınır; durum böyleyken, bu tür toplumlar da en sık şekilde kamusal zararsayılanlar, büyücülük, ensest ve kutsallığa saldırdır.

Hukuk, en elemanter gelişmelerinde, büyü ve dinle yakından bağlıdır; hukuksal yaptırımlar, kuttörenselle yaptırımlarla yakın surette iliş-

l
e
z
f
f
f
f
l
c
f
l
l
kidedir. Bu yüzden, hukukun daha basit toplumlardaki başlangıç noktalarına (beginings) ilişkin tam bir kavrayışa, sadece toplumsal yapı-

rım sistemlerinin bütünü üzerinde karşılaştırmalı araştırma yapılarak ulaşılabilir.